

Тема. Види складних речень. Інтонування різних видів речень. Розділові знаки у складносурядному реченні.

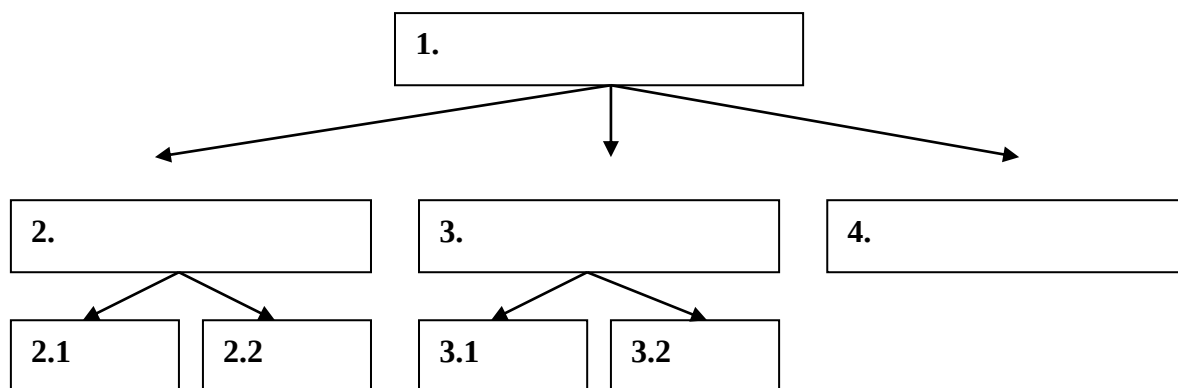
План

1. Види складних речень.
2. Складносурядне речення. Розділові знаки у складносурядному реченні.
3. Вправи та завдання.

1. Види складних речень

Відновіть схему класифікації складних речень, використавши матеріал для довідок:

безсполучникове речення, з неоднорідними частинами, складнопідрядне речення, складне речення, сполучникове речення, складносурядне речення, речення з різними видами зв'язку, з однорідними частинами.

2. Загальні відомості про складносурядне речення. Розділові знаки у складносурядному реченні

Складносурядні — це такі складні речення, частини яких рівноправні за змістом і поєднуються за допомогою інтонації та сурядних сполучників.

Частини складносурядного речення відділяються одна від одної комою, крапкою з комою і зрідка тире.

Єднальні <i>і(й), та(і), також, ні-ні, ані, як – так і, не тільки – а й</i>		Протиставні <i>а, але, та(але), проте, зате, однак</i>		Розділові <i>хоч, або, чи, то, або-або, чи-чи, то-то, не то-не то</i>	
одночасність	причинно-наслідковість	зіставні	протиставні	чергування	взаємо-виключення
послідовність	раптова зміна подій	<i>До ріллі припадали теплими грудьми пташки, а(і) вітер гойдав волошки.</i>	<i>Світло обпалює метелика, а (але) він рветься на простір.</i>	<i>То зграйкою пропливуть краснопірки, то блисне срібляста верховодка.</i>	<i>Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила.</i>
<i>Ще дивен дим, і хата ще казкова. Хитнув вітами ясен, і стара верба зашелестіла.</i>	<i>З золотих крил посипались огняні іскри – і лист заспівав укупі з птицею. Найменший шелест – і моє серце завмирає.</i>				

I. Найчастіше між частинами складносурядного речення ставиться кома:
Верби плакували листом, і золоті сльози гнало за водою. Слова ласкаві, та душки лукаві.

Увага! Перед неповторюваними сполучниками **або, чи, і** кома ставиться:
Річка відбігала від шляху, або дорога наближалася до звивистих берегів.

Не варто плутати такі речення з простими, у яких одиничний сполучник (**або, чи, і**) з'єднує однорідні члени речення й кома перед ним не ставиться:
Річка відбігала від шляху або наближалася до нього звивистими берегами.

Кома не ставиться між частинами складносурядного речення перед сполучником **і(й), та(і)**, рідше - **або, чи**, якщо:

- є спільний другорядний член (частка, вставне слово), що стосується обох частин:

А десь біжать залізні коні і пахне холодам трава. На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні. Лиш трава нам заграє і вітер затрубить. Отже, ви підете копати буряки або ми не заплатимо вам за місяць.

- є спільна підрядна частина:
Зеленіли луки і цвіло розмаїття квітів там, де нещодавно було чорно від поораної снарядами землі.
- дві підрядні однотипні частини мають спільну головну:
Є обставини, що задаються наперед і про які слід говорити.
- якщо дві частини однотипні:
 - обидві **називні**: *Безодня й зойк. Гопак і регіт. Біль чи смуток.*
 - обидві **безособові**: *Тужно і лачно. Не їсться й не спиться.*

- обидві **питальні**: *Хто твої батьки і де ти живеш?*
- обидві **спонукальні**: *Вийди на шлях і прямуй до мети.*
- обидві **окличні**: *Яка природа буйноцвітна і як вирує скрізь життя!*

II. Між частинами складносурядного речення ставиться крапка з комою, якщо вони далекі за змістом, дуже поширені, мають у своєму складі інші розділові знаки, при цьому достатньо й однієї з трьох умов: *Накрив очі осокою, а ніженьки китайкою; а в головах ворон кряче, а в ніженьках коник плаче.*

III. Тире ставиться між частини складносурядного речення, якщо друга з них містить висновок або наслідок дії: *Орач торкнеться до керма руками – і нива дзвонить тонким сріблом скиб.*

3. Вправи та завдання

A Визначте вид складних речень.

Ластівки літають над водою, і черемхи в'ється білий дим.

Ластівки літають, бо літається.

Ластівки літають низько – вже дощ та буря близько.

Сивіла дощем далечінь, вода вже блищала на шляху, і ластівки низько літали.

B У якому з трьох поданих речень ставиться кома, в якому - тире, а в якому розділовий знак взагалі не ставиться.

1. Свій меч історія підносить і долу падає ярмо (М. Рильський). 2. На ранок рушився вітер і небо заволокло розпатланими хмарами (А. Головка).

3. Хата в тітки уже похилилась, видно, побачила віку і тополя вигналась у небеса (Є. Гуцало). 4. Лець зблисне сонце, з'явиться першоцвіт і дзижчать благовісно бджілки-трудівниці в повітрі, віншують весну (Є. Колодійчук).

5. На річці бухикнуло весло та злякано пискнув кулик (М. Стельмах). 6. Ніде ні травичка не колихнеться ні пташка не пролетить (І. Нечуй-Левицький).

7. Над м'яким золотом нив нерівно підіймалися-опадали крила косарок і до самого неба строкато цвіли постаті жниць (М. Стельмах).

B У яких реченнях між частинами ставиться: а) кома; б) тире; в) не ставиться ні кома, ні тире.

1. Мене водило в безвісті життя та я вертався на свої пороги... (Д. Павличко).

2. Тут кожен день історією куту і кожен день сучасним гомонить (Б. Олійник). 3. Скрізь якась покора в тишині розмита і берізка гола мерзне за вікном (В. Сосюра). 4. На городах уже зібрано гарбузи і викопано картоплю (І. Цюпа). 5. Несподіваний ривок і ми відриваємося від землі (А. Шиян).

1. Соловейкові жаль ставало їх і він заходжувався ойкати, схлипувати (Б. Комар). 7. Якийсь густий заросляк трапивсь мені на дорозі і я загубив у нім стежку (М. Грушевський). 8. Минулася буря і сонце засяяло (М. Рильський). 9. А з неба - не раз так буває на Великдень - скрапне дощик і засвітить веселка (Я. Гоян). 10. Серце моє закалатало і я не зводив погляду з інструмента (С. Кравецький). 11. Вічно світитиме над неозорим

степом гаряче сонце і вічно колихатимуться на щедрій землі під погожим вітром важкі бронзові колоски (Д. Ткач).

Г Складіть речення за такими схемами:

[], і [], а [].

[] - і [].

[], або [].

[] та [].

[], та [].

Питання для самоконтролю:

1. Які речення називаються складними?
2. Що спільного і відмінного між простими і складними реченнями?
3. Чому частини складного речення можна лише умовно вважати реченнями?
4. Назвіть засоби зв'язку частин складного речення.
5. Які види складних речень ви знаєте? Наведіть приклади.
6. Які речення називаються складносурядними? Наведіть приклади.
7. Розкажіть про особливості будови та граматичних зв'язків між частинами складносурядного речення.
8. Чому одні сполучники називаються єднальними, а інші - протиставними, розділовими? Як вони впливають на смислові зв'язки між частинами складносурядного речення?
9. Які розділові знаки вживаються у складносурядному реченні? Наведіть приклади.
10. Коли кома у складносурядному реченні не ставиться? Обґрунтуйте це прикладами.

